

лат. stiprs kā zirgs – *англ.* as strong as a horse; *русск.* худой как цыпленок – *болг.* слаб като щиглец – *швед.* mager som en skrika; *русск.* румяный как яблоко – *чешск.* červený jako jablíčko – *болг.* румен като ябълк – *лат.* sārts kā ābols; *бел.* спрытны як лось – *чешск.* hbitý jako jelen – *хорв.* brz kao srna – *англ.* as fleet as a deer; 3) *русск.* горячий как огонь – *бел.* гарачы як агонь – *хорв.* žestok kao žeravica; *русск.* мрачный как темная туча – *лат.* drūms kā negaisa makonis – *англ.* as dark as a thundercloud; *хорв.* nevjeran kao voda – *англ.* as unstable as water ‘букв. ненадежный как вода’; *русск.* свободный как ветер – *бел.* вольны як вецер – *англ.* as free as the wind; 4) *русск.* тонкий как блин – *бел.* тонкі як блін – *англ.* as flat as a pancake – *швед.* plat som en pannkaka; *русск.* маленький как булавочная головка – *чешск.* malý jako špedlíková hlavička; *Русск.* острый как бритва – *чешск.* ostrý jako břitva – *лат.* ass kā bārdas nazis – *англ.* as sharp as a razor; *русск.* красивый как картинка – *чешск.* hezký jako obrázek – *болг.* хубав като картинка – *англ.* as pretty as a picture; 5) *русск.* красивый как ангел – *чешск.* hezký jako anděl; *русск.* страшный как смертный грех – *хорв.* ružan kao smrtni greh – *англ.* as ugly as sin – *швед.* ful som synden.

В ходе исследования было установлено, что в АУС всех представленных языков наименьшее число эталонных частей составляют абстрактные понятия, что, на наш взгляд, вполне логично, т.к. сложно сравнить с тем, что малопонятно ввиду неосязаемости, невидимости и т.д. Больше всего образных основ связано с названиями животных и растений, а также артефактов – всего того, что окружает человека ежедневно из века в век. Эти данные характерны для всех исследуемых нами языков не в силу заимствования, а по причине универсального механизма человеческого мышления, работающего вне зависимости от национальности, территории проживания или других факторов.

Закключение. В данной работе на примере АУС восьми языков было показано, что образы, выступающие в роли эталонов сравнений, не уникальны, и используются представителями разных народов. Существующие варианты отражают незначительные особенности в мировосприятии носителей языков, представленных в исследовании. Полученные данные свидетельствуют об универсальности познавательного процесса в жизни людей, а также указывают на то, что фразеология не может считаться уникальной сферой лингвистики, т.к. и в ней выявляются общие черты и закономерности.

ЖАНРАВА-СТЫЛЁВАЯ АДМЕТНАСЦЬ РАМАНА ВАЛЕРЫЯ ГАПЕЕВА «НОЧ ЦМОКА»

Г.В. Навасельцава
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

У сучаснай творчай практыцы мастацкі пошук новай формы рамана нязменная спрыяе выяўленню новай тэмы, праблемы, адкрывае новыя мажлівасці эстэтычнага пазнання рэчаіснасці. У сваю чаргу адкрыццё і засваенне новага зместу прадвызначае пошук новай мастацкай формы. У прыватнасці, аўтар пазбягае цэласнага адлюстравання рэчаіснасці ў так званым постмадэрнісцкім рамане, якому характэрна змена класічнай раманнай формы, інтэрпрэтацыя хаатычнай плыні жыцця. У некласічным рамане асоба застаецца прадметам мастацкага даследавання, аднак асэнсоўваецца пісьменнікам не столькі ва ўзаемастанках з грамадствам, колькі адасоблена ад акаляючага свету, у выніку чаго ўзнікае новы тып адносін паміж аўтарам і персанажам.

Як сведчаць паказальныя прыклады з сучаснай беларускай літаратуры, раман актыўна выкарыстоўвае элементы дэтэктыўнай літаратуры, у прыватнасці, актуалізуе псіхалагізм і аналітызм, выкарыстоўвае дэтэктыўную сюжэтную арганізацыю. Класічная вострасюжэтнасць, займальнасць, інтрыга уплываюць на прэцэс трансфармацыі сучаснага рамана, утварэння адметнай жанравай разнавіднасці. Гэта абумоўлівае мэту даследавання: раскрыццё жанрава-стылёвую адметнасць рамана «Ноч цмока» сучаснага беларускага пісьменніка Валерыя Гапеева.

Матэрыял і метады. Для вывучэння рамана «Ноч цмока» выкарыстаны культурна-гістарычны, структурна-тыпалагічны метады з элементамі кампаратыўнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. Дэтэктыўны раман Валерыя Гапеева «Ноч цмока» (2016) раскрывае не столькі рэальнае, колькі містычнае дзеянне, што адбываецца ў сучаснай беларускай

правінцыі. Невыпадкова некаторыя даследчыкі выказваюць меркаванне, што ў постмадэрнісцкай версіі «дэтэктыў будзеца як калаж інтэрпрэтацый, кожная з якіх у роўнай ступені можа прэтэндаваць на аналізацыю» [1, с. 80], і не завяршаецца традыцыйным раскрыццём таямніцы, паколькі самым галоўным выступае працэс пошуку. У прыватнасці, некалькі інтэрпрэтацый дапускае і твор Валерыя Гапеева. Галоўны герой – следчы пракуратуры Васіль Шайбак, які вядзе справу пра забойства Насці Грыцук ў вёсцы Ляўдок, дзе амаль не сталася карэнных жыхароў, а таксама імкнецца ўладкаваць асабістае жыццё. Дзякуючы крымінальнаму вышуку стала вядома, што забітая была дачкой чалавека, якога лічылі ведзьмаком, уваходзіла ў мясцовую секту, нарадзіла за колькі дзён да смерці. У прыватнай перапісцы Насця паведамляла, што збіраецца нарадзіць Цмока. Каб заразумець гэту алегорыю, трэба ведаць міфалогію і гісторыю, у чым Васілю дапамагае яго суседка Надзея, гісторык па адукацыі, з якой завязваюцца трывалыя ўзаемаадносіны.

Як кажа Надзя, Цмок увасабляў старажытную веру нашых продкаў: «Цмок быў незалежнай, вольнай істотай. Але калі чалавек аднойчы ўстанаўліваў добрыя стасункі з Цмокам, то той забяспечваў яго бязбеднае існаванне: прыносіў яму скарбы, бараніў ад ворага, сцярог дом ад бяды» [2, с. 95]. Апавед вядзецца ад першай асобы, аўтар і яго галоўны герой паказаны перакананымі рацыяналістамі. Як следчы Васіль ведае, што, напрыклад, самая істотная інфармацыя часам хаваецца ў адказах на самыя бяскрыўдныя, другасныя пытанні, яму цяжка паверыць у нешта ірэальнае. Герою, каб дазнацца праўду, адшукаць забойцу, давядзецца прайсці выпрабаванне, зразумець, што іншы сон уплывае на свядомасць больш за рэальную падзею: «Я ішоў змярцвелым лугам, бы ў нейкім фантазмагарычным сне. Навакольная застылася падавалася не варожай, а толькі чужой мне, дакладней, я адчуваў сябе варожым ёй, чуў, як прагне гэтая сцяжынка пазбавіцца маіх крокаў, як цяпіць шматпакутна. Як рассоўваецца грэблівая перада мной пласт туману, абы менш дакранацца мяне, як паспешліва, шчыльна збіраецца за спінай. І там, у глыбіні яго, зусім не халоднага, нешта вялікае стаілася ў чаканні: ці хутка я знікну?» [2, с. 230]. Паступова ўвага ў расследаванні пераносіцца на пошукі народжанага Насцяй Грыцук дзіцяці, якое і называецца рознымі героямі Цмокам з-за таго, што яму накіравана вялікая будучыня. Аўтар праводзіць спецыфічную міфарэканструкцыю: Цмок з'яўляецца дзіцём Яшчура, абрад якога зафіксаваны ў беларускім фальклоры, «міф кажа нам, што выява Цмока над вокнамі – шанаванне магутнай сілы і адначасова разлік на яе спагаду. <...> Атрымліваецца, той самы Цмок – наша агульная абарона і надзея на шчасце» [2, с. 286]. Такім чынам, маецца на ўвазе грамадскі лідар, на якога ў мінулым спадзяваліся нашы продкі і які мог даць людзям лепшае жыццё.

Дэтэктыўная інтрыга ў рамане выступае рухавіком сюжэтнага дзеяння і, разам з тым, раскрывае аўтарскую філасофскую канцэпцыю. Як прызнаецца сам галоўны герой, ён робіць крокі супраць сябе ранейшага, «супраць свайго цяжэння», у прыватнасці, дазнаўшыся праўду, прымае важнае маральна-этычнае рашэнне не раскрываць яе, бо з-за гэтага дзіця можа апынуцца ў небяспецы. Як даводзіць Федарук, адзін з сектантаў, які напачатку галоўнаму герою падаецца дзіўнаватым, «калі ёсць тыя, хто верыць у Цмока і жадае яго нараджэння, ёсць і тыя, якія таксама вераць, але супрацьстаяць гэтаму» [2, с. 345]. Хутка Васіль знаходзіць асабістае шчасце, і ў чытача ўзнікае асацыятыўная здагадка, што галоўны герой здолеў паразумецца з Цмокам, які і паспрыяў шлюбу з Надзеяй. У цэнтры ўвагі Валерыя Гапеева сучасны чалавек, якога можна назваць кансерватыўным, у нейкай ступені эгаістычным, але які ўсё ж мяняецца пад уплывам не столькі знешніх абставін, колькі раскрытага ў творы мікраасяроддзя. Так, калі напачатку галоўны герой Валерыя Гапеева спрачаецца з Надзеяй, якая даводзіць, што, калі вынішчыць сваю культуру, не будзе нікай, і пытаецца: «А якая ў прынцыпе розніца, кім мне тут звацца? Беларусам, бамбаросам, бульбарусым?» [2, с. 331], то пазней ён ужо не настолькі катэгарычны.

Пісьменнік выступае спадкаемцам караткевічаўскай традыцыі, у прыватнасці, прасочваецца ўплыў рамана «Чорны замак Альшанскі». І Уладзімір Караткевіч, і Валерыя Гапееў ствараюць аднагеройны раман, у якім шырока выкарыстоўваюць дэтэктыўныя элементы, апелююць адпаведна да гісторыі і міфалогіі як вартаснай крыніцы ведаў, без якіх не можа адбыцца разгадка таямніцы. Калі стваральнік беларускай гістарычнай прозы акцэнтуюе ўвагу як на асобе галоўнага героя, так і на грамадскай сітуацыі, то сучасны аўтар раскрывае найперш узаемасувязі свайго героя з тымі, хто знаходзіцца побач. Безумоўна, прыцягваюць да сябе ўвагу і «другасныя героі рамана, што выступаюць выразнікамі не нацыянальных, а агульначалавечых каштоўнасцей. Напрыклад, цётка Мары-

ля, якая з'яўляецца толькі ў адным эпізодзе як носьбіт высокай маралі, пададзенай нязмушана і ненавязліва» [3, с. 317]. Такім чынам, жанравы сінтэз рамана і дэтэктыва адметна ўплывае на раманную сітуацыю: у мікраасяроддзе галоўнага героя ўваходзіць значная колькасць асоб, кожная з якіх адыгрывае значную мастацкую ролю.

Заклучэнне. У раман «Ноч цмока» прыўносіцца па-дэтэктыўнаму функцыянальны псіхалагізм, што абумоўлівае ўзмацненне суб'ектыўнага пачатку, у сістэме вобразаў дамінуе эстэтычны прынцып цэнтраімклівасці. Валерый Гапееў звяртаецца да міфалогіі і фальклору, у чым выяўляецца тыпалагічная блізкасць з творчай манерай Уладзіміра Караткевіча. У рамане Валерыя Гапеева, дзе ўзмоцнены элемент постмадэрнісцкай дэтэктыўнасці, спецыфічна выяўляецца хранатоп: актуалізуюцца шырокія прасторава-часавыя сувязі, якія і прадвызначаюць рэпрэзентацыю аўтарскай сучаснасці.

1. Можейко, М.А. Философия детектива: классика – неклассика – постнеклассика / М.А. Можейко // Искусство и культура. – 2011. – №1. – С. 76–82.
2. Гапееў, В. Ноч цмока : раман / В. Гапееў. – Мінск : Галіяфы, 2016. – 356 с.
3. Якавенка, Н. Міфалагічна-дэтэктыўны мікс з эратычным флёрам. Роздум над раманам Валера Гапеева «Ноч цмока» / Н. Якавенка // Дзеяслоў. – 2017. – №1. – С. 315–319.

МАСТАЦКАЕ АДЛЮСТРАВАННЕ ДЗЕЯЧАЎ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ Ў ПРОЗЕ М. ГАРЭЦКАГА

*Н.М. Налётава
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

На працягу XX–XXI стагоддзяў у літаратурным працэсе Беларусі перыядычна адбываліся значныя культурна-эстэтычныя зрухі, абумоўленыя пэўнымі грамадска-палітычнымі падзеямі. У адзначаны перыяд значна ўзрасла цікавасць да нацыянальнага мінулага і культурных дзеячаў, якія клапаціліся аб беларускім адраджэнні. Героямі праявітых твораў нярэдка былі абраны значныя постаці беларускай гісторыі, напрыклад, асветнікі, мастакі, грамадскія дзеячы і пісьменнікі. Сярод іх можна назваць Францішка Багушэвіча («Пры апазнанні – затрымаць» В. Хомчанкі), Алаізу Пашкевіч («Крыж міласэрнасці» В. Коўтун, «Стану песняй ...», «На струнах буры» і «На полымі любові» Л. Арабей), Максіма Багдановіча («Развітанне» Б. Мікуліча, «Загадка Багдановіча» М. Стральцова), Цішку Гартнага («Пасля нябыту» і «Без эпітафіі» Э. Ялугіна), Янку Купалу («Ой, рана на Івана» З. Бандарынай, «Незабыўныя дарогі» і «Дарогі песняра» В. Віткі, «Як агонь, як вада ...» А. Лойкі), Уладзіміра Караткевіча («Наш Караткевіч», «Уладзімір Караткевіч, або Паэма Гарсія Лойкі» А. Лойкі) і інш. Да мастацкага адлюстравання дзеячаў беларускай культуры звяртаўся і вядомы праявік, драматург, публіцыст, фалькларыст, педагог, лексікограф, перакладчык, даследчык літаратуры М.І. Гарэцкі (1893–1938).

Актуальнасць нашага даследавання абумоўлена адсутнасцю ў літаратуразнаўстве сістэмнага навуковага асэнсавання вобразаў нацыянальных пісьменнікаў, створаных іншымі майстрамі слова.

Мэта дадзенага даследавання – выявіць асаблівасці мастацкага адлюстравання вядомых беларускіх дзеячаў культуры ў літаратурных творах М. Гарэцкага: апавяданні «Фантазія» і аповесці «Меланхолія».

Матэрыял і метады. Матэрыялам для нашага даследавання абрана мастацкая проза (апавяданне «Фантазія» і аповесць «Меланхолія») М. Гарэцкага. Асноўнымі для навуковага аналізу сталі прыёмы параўнальнага, канкрэтна-гістарычнага і дэскрыптыўнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. М. Гарэцкі належыць да ліку выдатных дзеячаў беларускай культуры. Вядомы літаратуразнаўца М.І. Мушынскі слухна назваў яго «гонарам і сумленнем беларускай нацыі, яе духоўным настаўнікам, які ўнёс велізарны ўклад у фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці беларусаў» [1, 381]. Сапраўды, гісторыка-літаратурнымі даследаваннямі, публіцыстыкай, мастацкімі творамі, асветна-педагагічнай дзейнасцю пісьменнік аформіў цэласную нацыянальна-адраджэнскую праграму.

Тэндэнцыя мастацкага адлюстравання не паслякастрычніцкай рэчаіснасці, а нядаўняга мінулага Беларусі ў 1920–1930 гады М. Гарэцкім была «формай апасродкаванай ацэнкі палітычнай сістэмы, да якой пісьменнік ... ставіўся даволі крытычна» [1, 404], нежаданнем ствараць мастацкія творы згодна з ідэалагічнымі патрабаваннямі новага часу.